

La fe pública notarial a Girona durant la Guerra de la Independència

ENRIC MIRAMBELL I BELLOC

Si bé la bibliografia sobre la participació de la nostra ciutat en la Guerra del Francès és abundant, i la recerca en els nostres arxius sobre aquest tema és pràcticament exhaustiva, fins ara no s'havien estudiat els protocols notarials d'aquests anys. Aquest estudi ens pot donar una visió una mica diferent dels fets històrics. La fredor i l'asèpsia d'aquest tipus de documentació no ens descobrirà pas fets nous o desconeguts; però sí que de la mateixa realitat històrica, presentada partint d'altres fonts d'informació, ens en donarà dades precises per veure com aquella història que tots coneixem coincideix amb la realitat quotidiana.

Per fer aquest treball he fullejat tots els protocols dels notaris gironins compresos entre els anys 1808 i 1814. M'he fixat en les característiques internes i externes d'aquesta documentació. He perseguit una realitat objectiva, al marge de l'esperit apassionat que, en un sentit o altre, ha acompanyat sempre l'estudi d'aquest capítol de la nostra història.

Els notaris

Fins a la nova organització del notariat, realitzada a mitjan segle XIX, a Girona hi havia onze notaries.

En el moment que ens interessa era titular de la notaria núm. 1 el notari Francisco Camps i Roger, el qual la regentava des de l'any 1804. El dia 13 de juny de 1808 deixa interromput el seu protocol per no reprendre la seva activitat fins al 28 de febrer de 1818.

En els dos primers folis del sisè dels seus manuals, que correspon als anys 1818-1819, ens explica la seva actuació des del mes de juny del 1808, en què "joven y soltero" va deixar "la pluma por la espada" i es va allistar a l'exèrcit que s'havia format per a combatre l'invasor.

Va combatre com a capità en una companyia de miquelets. Va destacar en la seva participació en el combat del 20 de juny de 1808, com també en el segon atac dirigit contra la ciutat en el mes de juliol del mateix any. Va formar part de la guarnició del castell de

«Gran día de Gerona»
d'Alvarez Dumont

Montjuïc i amb un destacament d'aquesta guarnició va sortir per reunir-se amb les tropes del comte de Caldagués, que obligaren l'invasor a abandonar les seves posicions entorn de la ciutat. Posteriorment, passà a defensar el castell d'Hostalric, i més tard caigué presoner, i va ser deportat a França.

En trobar-se en un dels dipòsits de presoners que hi havia a la ciutat de Dijon, el general O'Reilly li va expedir, amb data de 30 de gener de 1811, una certificació dels seus mèrits de guerra, que consta "in extenso" en el protocol de l'any 1818.

Sabem que després d'haver passat la "purificació" preceptiva per a tots aquells que havien estat presoners a França, va obtenir una Reial Ordre que amb data 9 d'octubre de 1818 li concedia la llicència absoluta i l'autoritzava per exercir la notaria, tal com ho havia fet abans de la guerra.¹

En la seva absència, durant alguns mesos, l'havia substituït en la notaria el notari de Figueres, Antoni Gorgoll, el qual va autoritzar molt pocs documents, en la seva major part testaments atorgats alguns d'ells per ciutadans de Figueres, que es trobaven accidentalment a Girona a causa de la guerra.

La notaria núm. 2 la regentava Manuel Lagrifa. Era un home d'edat avançada, a qui el seu fill, Francisco Ignacio, ajudava en el treball. A la mort del pare, el fill esdevingué titular de la mateixa notaria. Pare i fill van actuar com a notaris durant tot el període que tractem.

La notaria núm. 3 va romandre vacant des de l'any 1807 fins al 1829.

La notaria núm. 4 tenia per titular en Tomàs Sala, al qual succeí l'any 1810 el seu fill Lluís. Aquesta successió de pares a fills en la mateixa notaria és cosa normal i que sovintega en la història del nostre notariat.

Al capdavant de la notaria núm. 5 hi trobem Ignasi Motger Albrador, i en morir el succeí Carles Prat i Plana.

La titularitat de la notaria núm. 6 corresponia a Francisco Puig i Dorca. Des de mitjan del mes de juny de 1808 la seva activitat com

a notari es redueix extraordinàriament, i es dedica principalment a la defensa de la ciutat, formant part de la Junta Governativa. Després de la rendició de la ciutat anà a Arenys de Munt. Allà va actuar com a secretari de la Junta Corregimental, la qual gestionava la tramesa de socors a Girona. El mes de setembre de 1811 es va dissoldre l'esmentada Junta i el notari Puig retornà a Girona, on el dia 7 de setembre reprèn la seva tasca normal. En un foli sense numerar del seu "Llibre de testaments" ens consta la seva actuació i ens diu que abans de marxar de la ciutat va deixar els protocols ben guardats en una "obra mata" de la seva mateixa casa, on ja els havia tingut a resguard dels bombardeigs i altres perills de la guerra. La seva muller en tenia la clau.

Durant la seva absència, un altre dels notaris de Girona, Joaquim Ribot, es va fer amo de tots els seus papers i manuals, i quan en Puig va retornar no els hi volia donar. Però el notari Puig va obtenir de les autoritats franceses una ordre que obligava l'esmentat Ribot a retornar-li la seva documentació.

Es molt significatiu el respecte amb què les autoritats franceses tractaren el notari Puig, tot i que era ben notòria la posició d'enfrontament que hi havia mantingut durant la guerra.

L'any 1811 el notari Puig passa al corresponent llibre de testaments alguns que l'any 1809 havia deixat escrits en fulls solts. Un d'aquests fulls se li va extraviar, i precisament corresponia a un testament l'atorgant del qual ja havia mort. Però el notari, "teniendo presente parte de lo que sustancialmente contenia el testamento", aconseguí refer-lo i el va protocolitzar².

La titularitat de la notaria núm. 7 corresponia al notari Joaquim Ribot. Aquest era el que s'havia interferit en la documentació pròpia del notari Puig i Dorca. La seva activitat no va tenir interrupció durant tots aquests anys, amb moments de més i de menys intensitat de treball.

La notaria núm. 8 la regentava l'Ignasi de Gaubert, i va tenir una activitat molt minsas.

També és molt reduït el protocol del notari Francisco Carlos Befaràs, titular de la notaria núm. 9.

De la notaria núm. 10 era titular en Joan Mallol i Bassols. A la darrera plana del manual que correspon als anys 1808-1809, hi consta una declaració del mateix notari, redactada el 20 de febrer de 1818, en la qual dóna compte de la seva activitat durant la guerra.

Ens diu el notari Mallol que el 29 de juny de 1808 va entrar a servir com a capità d'una de les companyies que s'organitzaren per a la defensa de la ciutat. Al front de la seva companyia va combatre fins al dia de la rendició de la plaça. Va ser deportat a França en qualitat de presoner de guerra. Va retornar-ne, després de l'armistici, el 5 de maig de 1814. La Comissió que hi havia establerta a Arenys de Mar, amb data de primer d'agost, va certificar la seva fidelitat al rei, i al mateix temps li va reconèixer el seu grau de capità, destinant-lo a un batalló de voluntaris de guarnició a Tarragona. Va ser condecorat amb la Creu al Mèrit per la seva actuació en la defensa de Girona. Obtingué l'ascens a tinent coronel i l'agregaren a l'Estat Major de Barcelona. Sol·licita i li concedeixen destí a l'Estat Major de Girona. I com que la seva situació militar

no és incompatible amb l'exercici de la notaria, reprèn les seves tasques com a notari, en l'esmentada data de 20 de febrer de 1818³.

Aquest notari, mentre lluitava en la defensa de la ciutat, no havia deixat totalment l'exercici professional. Però algunes de les actes del seu protocol són autoritzades pel notari de Figueres, Antoni Gorgoll, el qual fa constar unes vegades "por indisposició" i altres vegades "por ausencia" de Joan Mallol.

De la notaria núm. 11 era titular en Bonaventura Bou i Guinart, al qual estava associat el seu fill Josep Bou i Martorell, que el va succeir en la titularitat a partir de l'any 1810.

La documentació

La intensitat de l'activitat bèl·lica es pot seguir atenent la quantitat i el tipus de documentació que es produeix en les diverses notaries. Ja hem fet notar com una d'elles havia romàs vacant durant tot el temps estudiat; i que dues més deixaren de tenir activitat per haver-se mobilitzat els respectius titulars.

Les altres notaries segueixen un ritme de treball anàleg entre si. Durant els primers mesos de l'any 1808 s'observa una vida pràcticament normal; però resta paralitzada quasi del tot a mitjan del mes de juny, coincidint amb la decisió de la ciutat d'aixecar-se en armes, i amb l'atac de les tropes napoleòniques que es produeix el dia 20 d'aquell mes de juny.

Després de l'esmentada data es reprèn l'activitat, però amb molt poca intensitat. Es fa notar més tard el segon atac que afectà la ciutat durant els mesos de juliol-agost d'aquell mateix any. Retorna una relativa normalitat, que dura fins al mes de maig de 1809. Recordem que el dia 6 de l'esmentat mes de maig comença el setge que durarà fins al 10 de desembre, data de la capitulació.

Durant els darrers mesos del setge la documentació és escassa i en alguns moments inexistent.

Pocs dies després de la capitulació es fa notar un esforç per nor-

malitzar la vida ciutadana, i dia rere dia va augmentant el volum dels protocols fins a gairebé normalitzar-se.

La guerra té una clara incidència en el tipus de documentació que es produeix en les nostres notaries. No s'atorguen documents de compra-venda, de cens d'establiment, ni pràcticament cap mena de contracte.

En canvi, persisteix la producció de documents de tipus personal, com són els testaments i els capítols matrimonials. Tant dels uns com dels altres, en algun moment se n'atorga un nombre realment excepcional.

En els testaments es fa notar algunes vegades que l'atorgant es troba greument malalt, cas molt freqüent en els darrers mesos de l'any 1809. En altres ocasions es fa constatar que l'atorgant es troba en perfecte estat de salut, però que considera la seva vida en perill ateses les circumstàncies que es viuen.

En els textos documentals s'observa per regla general la fredor i l'asèpsia que els caracteritza en circumstàncies normals. Però a vegades es posen de manifest sentiments d'exaltació patriòtica. Un exemple el tenim en el document pel qual els col·legis professionals designen el farmacèutic Pius Pons com a representant seu en la Junta de Defensa⁴.

Un document relacionat específicament amb els especials mo-

ments que es vivien és l'acta de lliurament a Sant Narcís, en el seu sepulcre, de les insígnies de Generalíssim de tots els combatents que defensaven la ciutat. Al peu d'aquesta acta hi consten les firmes de totes les autoritats gironines d'aquell moment⁵.

Podem dir una cosa semblant de la transcripció de l'acord pres per la Comunitat de Beneficiats de Sant Lluç, referent a aportar per a la defensa de la ciutat tot el que permetin les rendes de la institució, fins a l'extrem de suspendre les distribucions que pertocuen als membres de la Comunitat, mentre durin les excepcionals circumstàncies⁶.

El mateix caire tenen diversos documents relacionats amb la contribució exigida per les autoritats d'ocupació. Així, en data 15 de gener de 1810, comuniquen al canonge Valparis que haurà de pagar 300 duros en el termini de vint-i-quatre hores. I li adverteixen que els funcionaris que han de recaptar aquest impost romandran dins les dependències de la Catedral fins que s'hagi fet el pagament. El pagament diu que el podran fer en moneda o en joies. Però en el cas de lliurar joies, no es donarà a aquestes més valor que el que tingui el material. Aquest tribut es va fer efectiu en el termini previst⁷.

Són nombrosos els documents que tenen relació amb joves que es troben en situació militar. Per exemple, el testament d'un estudiant de teologia, que es troba exercint com a infermer major a l'hospital militar establert interinament a la Catedral⁸. També la protocolització del testament militar atorgat per un soldat del Regiment d'Ultònia⁹.

També es protocolitzen certificacions de serveis de guerra. En aquests documents es detallen accions bèl·liques i s'enumeren les condecoracions obtingudes.

Hi ha molts documents que es refereixen a la dotació que fan els familiars de nois que sentaven plaça de cadet en algun dels regiments de la guarnició. Aquestes dotacions garanteixen el manteniment de l'aspirant a oficial, fins al moment de rebre el primer sou.

S'atorguen nombrosos documents de poder per gestionar afers econòmics, i fins i tot per contraure casament, en absència del nuvi.

Quan les tropes napoleòniques es retiraren de la ciutat, immediatament els protocols reflecteixen mesures relacionades amb la normalització de la vida, i amb l'intent de retornar les coses al mateix estat d'abans de la guerra.

En la mateixa primavera de l'any 1814, i en compliment d'un decret de les Cortes Generales del Reino, de data 18 de febrer de 1813, es restableix la vida religiosa de les comunitats que havien estat instal·lades a la ciutat. Primerament apareixen les actes de restauració de les comunitats de mercedaris, carmelites descalços, franciscans observants, predicadors i carmelites calçats. El 28 d'abril, els de Sant Agustí. El 28 de maig, els mínims de Sant Francesc de Paula. El 12 de maig es restableixen els monestirs femenins del Cister, benedictines de Sant Daniel, caputxines, clarisses i beates dominiques¹⁰.

Un senyal de normalitat és la pràctica d'exàmens per ingressar en l'exercici de diversos oficis.

Els darrers que havien convocat havien estat a començament de l'any 1809, en què s'examinaren un aspirant a sastre i un altre a flequer.

La situació especial originada per la guerra es fa notar fins i tot en documents que en el fons no tenien res a veure amb el tema. Així, en l'inventari dels béns del farmacèutic Joan Carreras, de data 29 de novembre de 1809, el fill del difunt fa constar que si no s'ha realitzat abans (el pare havia mort el mes d'agost), ha estat per causa del setge, els bombardejos i la greu malaltia que l'havia afectat¹¹.

En el testament de la senyora Manuela de Pastors, que habitava la casa que hi ha enfront de la Catedral, es fa constar que "si la actual cruel guerra contra francesos dona lloch, dit testament deu registrar-se dins sis dies despues de la mort de dita sra. testadora en lo Ofici de hipotechas"¹².

Els atorgants

Veurem ara com les especials circumstàncies en què es desenvolupava la vida ciutadana en aquells anys incidien en la classe de persones que atorgaven els documents notarials.

Es fan notar els trasllats de persones d'un lloc a l'altre. Militars de les diverses unitats que vingueren a reforçar la guarnició. Persones que havien abandonat els seus habitatges, poc protegits, i s'havien refugiat dins la ciutat. En els anys de l'ocupació trobem atorgants de nacionalitat francesa, però no pas en gran proporció.

Els capítols matrimonials es convenen sempre entre gent del país. Un sol cas he trobat d'un jove francès que es casa amb una noia espanyola¹³. Els contraents tenen el seu domicili en la mateixa ciutat o en pobles de la rodalia. Aquest darrer detall ens prova que, exceptuant els moments més compromesos, fins i tot durant el gran setge de 1809, es mantingué la relació entre la ciutat i els pobles veïns.

En els moments en què hi ha una certa distensió, i encara més en aquells en què es reprèn la normalització de la vida (primers mesos de l'any 1810; abril-maig de 1814), es fa notar la profusió de projectes de matrimoni. En canvi, en els moments en què la situació es presenta més difícil abunden els testaments.

Alguns militars atorguen poders per a l'administració dels seus béns, ubicats en poblacions forasteres. Aquest cas es dona nombroses vegades amb militars francesos en els anys de l'ocupació.

Una personalitat notable que atorga testament és el bisbe Juan Agapito Ramírez de Arellano, personatge que meresqué gran atenció per part dels historiadors, especialment pel que fa a la qüestió de si va ser o no afrancesat¹⁴.

En el text del testament del bisbe no es pot descobrir res sobre la seva ideologia política o patriòtica. El dia 18 de desembre de 1810 es trobava malalt de gravetat i atorgava el seu darrer testament. Nomina marmessor el prevere

Ramon Serrano, que era el seu secretari de cambra, al qual deixa tots els seus béns per compensar-lo per haver-lo servit durant dotze anys. Per aquesta fidelitat, el secretari havia renunciat a diverses prebendes que se li havien ofert a Navarra, d'on era originari, i a Toledo, on ambdós havien exercit el seu ministeri. Disposa que se celebren sis-centes misses per la seva ànima i que se l'enterrí de la manera com s'ha fet amb els seus antecessors. Els béns que deixa són els mateixos que consten en l'inventari que es va formular quan va accedir a la prelatura.

No pot signar el document a causa de la gravetat del seu estat (va morir al cap de tres dies). En nom seu signen els testimonis, que són el canonge Pérez de Tobia i el beneficiat de la Catedral, Josep Casadevall¹⁵.

Un document molt significatiu és el que es refereix a la venda d'un tros de terra, realitzada per Ramona Turon, el 23 de gener de l'any 1813. Es ven aquesta propietat per tal de poder enviar diners al seu marit, que és presoner a França. En el document de venda es transcriu una carta de l'espòs, escrita el 8 de novembre de 1812, des del castell de Cluni, on es troba presoner. L'original de la carta figura en un full solt, dins el mateix protocol. El pobre home explica a la seva muller que es va escapar de la presó per tal de retornar a casa; però el varen detenir i ara es troba sotmès a més rigorosa vigilància. Diu que s'ha assabentat de la mort de la seva mare i de la d'alguns altres familiars. Manifesta el seu gran desig de reveure la seva esposa i el seu fill. Exposa també les seves necessitats materials i demana que se li enviïn diners, encara que sigui a costa de realitzar la venda d'alguns dels seus béns patrimonials¹⁶.

La llengua

La llengua emprada en la documentació és el català. Observem que tot i els esforços realitzats per l'administració borbònica des del segle XVIII per aconseguir la unificació

idiomàtica, els nostres notaris continuaven en aquest moment redactant les escriptures en llengua catalana.

En general l'idioma s'usa amb regularitat, tant pel que fa a la sintaxi com a l'ortografia.

El castellà s'utilitzava en documents que tinguessin relació amb organismes de l'administració pública, o bé en aquells que atorgaven persones de parla castellana. Aquest és el cas del testament del Sr. Bisbe, que hem comentat.

Els notaris fan constar el seu nom de pila en català o en castellà segons que sigui la llengua emprada en el document respectiu. Però algunes formes catalanes actuals no les trobem en cap cas.

Així, posen Francisco i Carlos; però mai Francesc ni Carles, com posaríem avui. Així, el notari Lagrifa en els documents redactats en català firma: "Francisco Ignaci Lagrifa".

Durant els anys de l'ocupació se seguirà el mateix costum. La llengua francesa només la veurem utilitzada en aquells documents que havien de donar fe a França. Aquest era el cas dels documents de poder atorgats per militars de l'exèrcit d'ocupació per gestionar afers en les seves ciutats d'origen. Hem d'assenyalar que els documents escrits en francès presenten una cal·ligrafia molt característica que els distingeix sensiblement d'aquells que són escrits en català o en castellà. Havien de ser redactats per escriptors especials. La lletra és clara i molt acurada. Altres documents, atorgats també per ciutadans francesos però que no havien de donar fe en territori francès, eren redactats en català. Encara trobem utilitzat el llatí en uns pocs documents referents a afers d'entitats eclesiàstiques. Aquest fet és excepcional, tot i que hi ha gran nombre de documents que afecten homes d'església o comunitats religioses.

El paper

També en el paper segellat que utilitzen els notaris per a les seves escriptures es fa palesa la incidència de les circumstàncies extraordinàries que es vivien.

L'anomalia comença l'any 1809, en què no es disposa de paper amb el segell propi de l'any i s'ha d'emprar el de l'any 1808. Es fa constar en una nota que s'utilitza aquest paper de 1808 per no haver arribat el de l'any corresponent.

Ocupada la ciutat, la presència d'un nou poder públic es fa notar també en aquest detall del paper. Però el fet no és pas immediat ni igual per a tots els notaris. Alguns fedataris ja utilitzen el segell de la nova administració en el primer document que protocol·litzen amb posterioritat al 10 de desembre, data de la capitulació. N'hi ha que ja produeixen documentació amb la nova segellació en dates ben properes al 10 de desembre. Altres demoren alguns dies l'ús del nou segell; i n'hi hagué un que els darrers dies del mes de desembre encara utilitzava el segell de Ferran VII, sense cap timbre corrector, com si res no hagués canviat.

Posteriorment, la cosa s'anirà regularitzant i notarem el canvi de paper, que no sempre serà a base de noves impressions sinó d'habilitació de l'antic. En alguns casos s'utilitza paper d'anys anteriors, només afegint-hi un segell amb l'àguila imperial. En altres hi observem la inscripció: "Vale para el reinado de S.M.C. Joseph Napoleon", o també "El Comisionado Regio de Cataluña", o bé "Govern de Cataluña"; aquestes llegendes envolten sempre l'escut imperial.

Fins i tot s'aprofità paper del regnat de Carles IV, convalidant-lo amb signes de l'administració francesa. A més dels escuts i de les llegendes, es presenten diferències en el format i fins i tot en el color del paper.

En els protocols de tots els notaris gironins del temps de l'ocupació, hi trobem fulls de format més reduït que el normal, com també alguns de color blavós. Després de la retirada de l'exèrcit napoleònic, durant uns dies s'utilitza paper normal, sense cap segell ni inscripció.

Però es fa constar que hi ha autorització per fer-ho mentre que no arribi el nou paper amb el segell de Ferran VII. El primer paper segellat que s'utilitza després del març de 1814 correspon a l'any 1813, i

porta la convalidació per a l'any següent. Té una llegenda que diu: "Fernando VII monarcha constitucional". En alguns fulls les paraules "monarcha constitucional" estan esmenades a mà.

Conclusió

En aquest estudi de la documentació notarial hi hem vist reflectida la incidència dels esdeveniments extraordinaris que afectaren la vida gironina entre els anys 1808 i 1814.

Incidència que es concreta en l'absència d'alguns notaris, que deixaren el seu despatx per fer el servei d'armes. En la manca de paper segellat. En la paralització gairebé total de la producció documental. En la intensa generació de certa documentació en determinats moments. En la manifestació d'un viu esperit patriòtic, o en la més freda normalitat administrativa. En la més dura imposició al vençut, o en tracte deferent que se li ofereix.

L'estudi d'aquesta documentació notarial ratifica el que ja ens havia dit la història, però en matisa alguns aspectes.

Enric Mirambell és historiador.

NOTES

1. Arxiu Històric Provincial de Girona; notaria núm. 1, vol. núm. 1189.
2. id. id. id. id.; not. 6; vol. 938.
3. id. id. id. id.; not. 10; vol. 769.
4. id. id. id. id.; not. 10; vol. 769; pp. 300. 20 de novembre de 1808.
5. id. id. id. id.; not. 6; vol. 912; fol. 204; notari F. Puig i Dorca, 1 jul. 1808.
6. A.H.P. de G.; not. 8; vol. 711; F. 100 vº; 17 juny 1808.
7. A.H.P. de G.; not. 11; vol. 647, F. 455.
8. A.H.P. de G.; not. 2; vol. 1060; Llibre de testaments del notari Lagrifa, 8 agost 1809.
9. A.H.P. de G.; not. 2; vol. 1067.
10. A.H.P. de G.; not. 6; vol. 914; F. 58 i seg.
11. A.H.P. de G.; not. 7; vol. 532; F. 168.
12. A.H.P. de G.; not. 2; vol. 1060; F. 25; 29 maig 1809.
13. A.H.P. de G.; not. 2; vol. 1067; 16 gener 1810.
14. NOGUER MUSQUERAS, Tomàs.- El Ilmo. Dr. D. Juan Agapito Ramírez de Arellano, Obispo de Gerona (1798-1810), a ANNALS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS GIRONINS, vol. XIII (1959), pp.: 17-39.
15. A.H.P. de G.; not. 7; vol. 555; F. 99.
16. A.H.P. de G.; not. 6; vol. 913; F. 10 vº.